

Pięknieją krakowskie zabytki

2021-12-03

Od 2006 roku miasto przeznaczyło już ponad 44 mln zł na dotacje obejmujące prace konserwatorskie, restauratorskie oraz prace budowlane w ponad 330 obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. W cyklu #krakowheritage opisujemy wybrane obiekty, które dzięki wsparciu Gminy Miejskiej Kraków odzyskały swój blask. Tym razem przybliżamy temat renowacji jednego z najcenniejszych europejskich skarbów dziedzictwa naszego miasta - ołtarza Wita Stwosza.

W cyklu #krakowheritage, który można znaleźć [tutaj](#), zaprezentowaliśmy dotychczas blisko 30 zabytków odnowionych przy wsparciu miasta. W nowej odsłonie cyklu chcemy dzielić się efektami pracy właścicieli obiektów, specjalistów od konserwacji i renowacji i miejskich instytucji odpowiedzialnych za system i mechanizmy ochrony zabytków w naszym mieście.

W 2020 roku ze względu na pandemię, która mocno wpłynęła na planowane działania i wydatki miasta w obszarze kultury, przyjęto, że dofinansowanie w formie dotacji celowej z budżetu Krakowa zostanie przyznane obiektom, przy których prace otrzymały współfinansowanie ze środków Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa. Po dokonaniu koniecznej korekty planu wydatków na ten cel z 5 mln zł do 2 mln 140 tys. zł możliwe było zrealizowanie prac przy 16 obiektach, a także kontynuacja przedsięwzięć wymagających cyklu wieloletniego.

Wśród zabytków, przy których prace trwały w 2020 roku (a ostatecznie zostały ukończone na początku 2021 roku) znajduje się między innymi wyjątkowy, niezwykle ważny dla historii i tożsamości naszego miasta, jeden z najważniejszych gotyckich zabytków Europy – ołtarz Wita Stwosza.

Ołtarz Wita Stwosza

Ołtarz wpisany do rejestru zabytków pod nr B-59 decyzją z 10 grudnia 1947 r. stanowi bezcenny element wyposażenia kościoła archiprezbiterialnego pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny – bazyliki Mariackiej. Informacji o tym wybitnym dziele Wita Stwosza jest wiele, uznaliśmy jednak że warto przybliżyć w naszym cyklu sam zabytek, jak też historię i ciekawostki związane z jego renowacją.

Ołtarz Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny, a właściwie retabulum ołtarza głównego, wykonany w XV wieku przez przybyłego do Krakowa z Norymbergi rzeźbiarza Wita Stwosza. Retabulum (nastawa ołtarzowa) ma wymiary 11 m × 13 m. Wysokość największych figur wynosi ok. 2,8 m. Jest to największa w Europie gotycka nastawa ołtarzowa.

Figury, których w ołtarzu jest ponad 200, wyrzeźbione zostały z litych kłóców lipowych. Zaś cała konstrukcja została wykonana w drewnie dębowym, a tło w modrzewiu. Ołtarz jest pentaptykiem składającym się z szafy nastawy, którą zdobią cztery skrzydła, dwa ruchome oraz dwa nieruchome, na których przedstawione zostało dwanaście scen z życia Maryi i Jezusa. Bryłę ołtarza dopełnia zwieńczenie.

Szczególne połączenie *sacrum* i *profanum*

Wyjątkowość dzieła Wita Stwosza przejawia się przez szczególne połączenie elementów *sacrum* i *profanum*. Złote szaty apostołów występują tu obok codziennych ubiorów noszonych w średniowiecznym Krakowie, a obok wzniosłych religijnych scen pokazane jest ówczesne codzienne życie krakowskich mieszczan.

Nie wiadomo, ile wynosił całkowity koszt ołtarza. Zachował się zapis o jednej wypłacie, opiewającej na kwotę 2808 florenów. Było to całkowite wynagrodzenie lub też jego ostatnia rata. Kwota ta, wymieniona w akcie erekcyjnym, może stanowić połowę kosztów wykonania i montażu ołtarza. Pieniądze pochodziły głównie z zapisów testamentowych i składek mieszczaństwa krakowskiego. Dodajmy, że taka kwota stanowiła wówczas równowartość rocznego budżetu miasta i odpowiadała wartości kilku kamienic. Ciekawostką jest, że imię autora ołtarza zostało przez wieki zapomniane – ustalił je dopiero w 1824 roku Ambroży Grabowski.

Ołtarz był wielokrotnie oczyszczany i konserwowany, począwszy od XVI wieku poprzez lata 1638, 1795, 1852, 1866-1869, 1932-1934 aż do lat 1946-1950, kiedy po powrocie ołtarza do Polski po II wojnie światowej, prowadzone były poważne prace konserwatorskie. Od tego czasu jedynie w 1983 oraz 1999 roku ołtarz oczyszczono oraz zabezpieczono miejsca uszkodzeń.

Jaki odcień błękitu miało tło ołtarza 500 lat temu?

Ostatnia renowacja XV-wiecznego zabytku objęła kompleksowe prace badawcze i konserwatorskie, które trwały od września 2015 r. do grudnia 2020 r. Montaż odnowionych rzeźb i detali oraz demontaż rusztowań wykonano w styczniu 2021 r. Prace przy ołtarzu powierzono Międzyuczelnianemu Instytutowi Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki warszawskiej i krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych pod kierunkiem prof. Jarosława Adamowicza (ASP).

Projekt konserwatorski ołtarza był konsekwencją działań rozpoczętych w 2011 r. zarówno z inicjatywy Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa reprezentowanego przez przewodniczącego prof. Franciszka Ziejkę, jak też bazylikę Mariacką reprezentowaną przez księdza infułata dr. Dariusza Rasia. Komisja konserwatorska pod kierunkiem prof. Władysława Zalewskiego przeprowadziła szereg wstępnych analiz i diagnoz. Wykonano badania m.in. rozpoznania składu pierwiastkowego substancji zawartych w kurzu i zapyleniach, badania endoskopowe i tomograficzne struktury drewna oraz analizę ubytków i zniszczeń. Rozpoznano też statykę i konstrukcję ołtarza, co zostało uwzględnione w dalszych pracach nad opracowaniem kompleksowego programu badawczego i konserwatorskiego. W 2013 roku wykonano pełną inwentaryzację ołtarza metodą skaningu laserowego 3D.

Konserwacji poddane zostały elementy konstrukcyjne, wszystkie rzeźby i zdobienia snycerskie. Odśłonięto ich pierwotną kolorystykę, oczyszczając wszystkie elementy z zabrudzeń, przemalowań, retuszy i uzupełnień, które narastały w ciągu ponad 500 lat. W wyniku tych zabiegów zmieniły się między innymi odcień błękitu tła w kwaterach i w szafie głównej ołtarza, układ drugoplanowych postaci w głównej scenie oraz kolor obramowania poszczególnych kwater. Aktualnie kolorystyka jest bliższa tej, którą ołtarz posiadał w końcu XV wieku.

**Magiczny
Kraków**

Dodajmy, że pracujący przy renowacji ołtarza konserwatorzy współpracowali ze specjalistami z wieku ośrodków naukowych, korzystając ze wszelkich dostępnych metod badawczych m.in. tomografii komputerowej, spektrometru fluorescencji rentgenowskiej (XRF) oraz mikroskopu elektronowego.

W którym roku ołtarz był gotowy?

W trakcie prac konserwatorskich na rzeźbie św. Jakuba Apostoła, który w scenie Zaśnięcia podtrzymuje Marię, odczytano datę 1486 r. – o trzy lata wcześniejszą niż przyjęty w literaturze fachowej moment poświęcenia ołtarza.

„Odnaleziona inskrypcja daty nie była wcześniej znana, a tym samym nie uwzględnia jej literatura przedmiotu. Skłania to do spojrzenia na nowo na historię powstawania ołtarza. Biorąc pod uwagę jego budowę technologiczną, układ detali snycerskich i figur w szafie centralnej, można wnioskować, że wszystkie figury głównej sceny były ukończone już w roku 1486. Materiał wszystkich tych elementów (ołtarza) jest pierwotny i jednorodny, czyli pochodzi z tego samego obszaru ścinki drzew. Sekwencje przyrostów słoju wskazują na rok 1479 – wtedy dęby wykorzystane do budowy ołtarza zostały ścięte i poddane sezonowaniu. Biorąc pod uwagę powyższe, należy przyjąć, że rok 1481 był rokiem, w którym szafa ołtarzowa stanęła w Bazylice (...); w 1483 roku Wit Stwosz został zwolniony z podatków w Krakowie, a taki przywilej mógł uzyskać, kiedy prace przy ołtarzu były już mocno zaawansowane” – czytamy w dokumentacji prac.

Łączny koszt kompleksowych prac badawczych i konserwatorskich ołtarza Wita Stwosza wyniósł ponad 14 mln zł i był współfinansowany przez: Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gminę Miejską Kraków oraz Parafię Mariacką. Udział finansowy miasta w tym projekcie to kwota 1 150 000 zł.

Po blisko sześciu latach projektu badawczego i konserwatorskiego ołtarz został uroczystie odsłonięty 15 sierpnia 2021 r. podczas uroczystości odpustowych, w których wzięli udział przedstawiciele władz państwowych, miasta, duchowieństwa i instytucji współpracujących przy restauracji zabytku, a także przy udziale mieszkańców.

Zrealizowane prace zostały zakwalifikowane do finału Nagrody im. Jean Paul Alier przyznawanej przez Organizację Miast Światowego Dziedzictwa OWHC.

Zachęcamy do spacerów szlakiem krakowskich renowacji i poznawania lub okrywania na nowo najpiękniejszych obiektów, a także oznaczania ich hasztagiem #krakowheritage – wspólnie pokażmy, że jesteśmy dumni z efektów opieki nad zabytkami naszego miasta. Przypominamy, że wcześniejsze odcinki cyklu można znaleźć [tutaj](#).

#krakowheritage